www.ba8.org

(تشريع) ی ئیسلامی یان فیقهی ئیسلام

یاسای ئیسلام لایەنێکە لە لایەنە هەرە گرینگەکان کە پەیامی ئیسلام دایڕشتووە و ڕێك و پێکی کردووە، ئەم لایەنەش لایەنە عەمەلی‌یەکەیە لەم پەیامەدا.

یاسای ئایینی ڕووت -وەك حوکمەکانی عیبادات- لە وەحی خواوە نەبێت بۆ پێغەمبەر ﷺ کە کیتاب و سوننەتە لە هیچ لایەکی ترەوە دەر نەئەچو، یا بە هۆی ئیجتهادێکی پێغەمبەرەوە ﷺ کە خواش پێی ڕازی ئەبوو، وە ئەرکی پێغەمبەریش ﷺ لە چوارچێوەی ڕاگەیاندن و ڕوون کردنەوە بەدەر نەبو، خوای گەورە ئەفەرموویێت: ﴿وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلْهَوَىٰٓ ۝٣ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْىٌ يُوحَىٰ﴾ (النجم / ٣،٤).

واتە: ئەو بە ئارەزووی خۆی قسە ناکات. وە ئەو قورئانەش بێجگە لەوە کە وەحی بۆ دەکرێ شتێکی تر نیە.

بەڵام ئەو یاسایانەی کە پەیوەندی بە کاروباری دنیاوە هەیە، وەك کێشە ڕامیاری‌یەکان و جەنگی‌یەکان و قەزائیەکان، ئەوە پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێ درابوو بە ڕاوێژکاری ئەو کارانە بەجێ بگەیەنێت، وە جاری وا بووە ڕایەکی دەربڕیوە لەسەر کێشەیەك پاشان لێی پەشیمان بووەتەوە لەبەر ڕای هاوەڵەکانی، وەك لە جەنگی بەدر و ئوحوددا ئەمە ڕووی دا، وە هاوەڵەکانیشی (خوا لێیان ڕازی بێت) لە هەموو کارو بارێکدا ئەگەڕانەوە بۆلای پێغەمبەر ﷺ و پرسیاریان ئەکرد دەربارەی ئەو شتانەی لایان شاراوە بوو، وە هەروەها دەربارەی دەقە قورئانیە شاراوەکان پرسیاریان لێ ئەکرد، وە ئەو دەقانەی خۆیان لێی تێ ئەگەیشتن بۆ پێغەمبەریان ﷺ باس ئەکرد جاری وا ئەبوو بڕیار (إقرار) ی لەسەر ئەو تێگەیشتنەیان ئەدا، وە جاری وابوو لایەنی بۆچوونە هەڵەکانیانی ڕوون ئەکردەوە .

وە ئەو بنەما گشتیانەی کە ئیسلام دای ناوون بۆ ئەوەی موسڵمانان لەبەر ڕۆشنایی‌یەکەیدا بڕۆن ئەمانەن:-

١- قەدەغە کردنی گەڕان بە شوێن ئەو شتانەی کە ڕووی نەداوە هەتا ڕوو ئەدات، خوای گەورە ئەفەرموویێت: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَسْـَٔلُوا۟ عَنْ أَشْيَآءَ إِن تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِن تَسْـَٔلُوا۟ عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ ٱلْقُرْءَانُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا ٱللَّهُ عَنْهَا ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ﴾ (المائدة / ١٠١).

واتە: ئەی ئەو کەسانەی کە باوەڕتان هێناوە لە شت گەلێ مەپرسن کە ئەگەر بۆتان دەرکەوێ ناڕەحەتتان بکا، وە ئەگەر لەکاتی ژیانی پێغەمبەردا و کاتی هاتنە خوارەوەی قورئاندا لەوانە پرسیار بکەن بۆ ئێوە ئاشکرا ئەبێ، خوا وازی لەو شتانە هێناوە و ئەوانی بەخشیوە لەوانە، وە خوا غەفور و ڕەحیمە.

وە لە (حديث) دا هاتووە کە پێغەمبەر ﷺ قەدەغەی کردبوو پرسیار لەو شتانە بکرێت کە هێشتا ڕووی نەداوە.

٢- دوور کەوتنەوە لە پرسیاری زۆر و کێشە ئاڵۆزو گرانەکان: لە (حديث)دا هاتووە (إِنَّ اللهَ كَرِهَ لَكُم قِيلَ وَقَالَ وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ وَإِضَاعَةَ المَالِ).

واتە خوای گەورە ووتە ووتی و پرسیاری زۆر و ماڵ بەفیڕۆ دانی پێ ناخۆشە.

هەروەها فەرموویەتی: (إِنَّ اللهَ فَرَضَ فَرَائِضَ فَلا تُضَيِّعُوهَا وَحَدَّ حُدوداً فَلا تَعتَدُوهَا وَحَرَّمَ أشيَاءَ فَلا تَنتَهِكُوهَا، وَسَكَتَ عَن أشيَاءَ رَحمَةً بِكُم مِن غَيرِ نِسيَانٍ فَلا تَبحَثُوا عَنهَا).

www.ba8.org

واتە: خوا کۆمەڵێك شتی داناوە بە فەرز لەسەرتان مەیان فەوتێنن، وە چەند سنوورێکی داناوە مەیان بەزێنن، وە چەند شتێکی حەرام کردووە مەچن بەلایاندا، وە بەبێ لە بیر چوونەوە بێ دەنگی لە چەند شتێك کردووە، جا بۆیان مەگەڕێن چونکە خوا میهرەبانی لەگەڵدا کردوون.

وە هەر لە پێغەمبەرەوە ﷺ هاتووە فەرموویەتی: (أعظمُ النَّاسِ جُرماً مَن سَألَ عَن شَيْءٍ لَمْ يُحَرَّمْ فَحُرِّمَ مِن أجلِ مَسألَتِه).

واتە: تاوانبارترین کەس ئەو کەسەیە کە دەربارەی شتێك پرسیار ئەکات حەرام نەکراوە بەڵام بەهۆی پرسیارەکەی ئەوەوە حەرام ئەکرێت.

٣- دوور کەوتنەوە لە ناکۆکی و پەرتەوازە بوون لە ئایین دا، خوای گەورە ئەفەرمووێت: ﴿وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً﴾ (المؤمنون / ٥٢).واتە: بەڕاستی ئایینی ئێوە ـ ئەی کۆمەڵی پێغەمبەران ـ یەك ئایینە کە ئیسلامە.

وە هەروەها ئەفەرمووێت: ﴿وَٱعْتَصِمُوا۟ بِحَبْلِ ٱللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا۟﴾ (آل عمران / ١٠٣).

واتە: هەموو بە جارێك دەست بگرن بە کتێب و ئایینی خواوە و پەرت و بڵاو مەبن.

وە ئەفەرمووێت: ﴿وَلَا تَنَٰزَعُوا۟ فَتَفْشَلُوا۟ وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ﴾ (الأنفال / ٤٦).

واتە: لەناو یەکدا ناکۆك مەبن بە جۆرێك دڵەکانتان پەرت و بڵاو ببێ، و لاواز بن و هێزو دەسەڵاتتان لەدەس بچێت.

وە ئەفەرمووێت: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُوا۟ دِينَهُمْ وَكَانُوا۟ شِيَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِى شَىْءٍ﴾ (الأنعام / ١٥٩).

واتە: ئەو کەسانەی کە ئایینەکەیان پەرت و بڵاو کردووە و کۆمەڵ کۆمەڵ بوون، دوای ئەوەی کە کۆ بون لەسەر تەوحیدی خواو کارکردن بە شەرعی خوا، ئەوە تۆ ـ ئەی محمد! ـ لەوان بەریت.

هەروەها ئەفەرمووێت: ﴿وَكَانُوا۟ شِيَعًا﴾ (الروم / ٣٢).

واتە: پارچە پارچە و دەستە دەستە بوون.

هەروەها ئەفەرمووێت: ﴿وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ تَفَرَّقُوا۟ وَٱخْتَلَفُوا۟ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ وَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ (آل عمران / ١٠٥).

واتە: ئێوەش ـ ئەی ئیمان داران ـ وەك ئەو خاوەن کتێبانە مەبن کە پارچە پارچە بوون و جیاوازی کەوتە نێوانیان دوای ئەوەی کە ئایین و ڕێنماییان بۆ هات، وە ئەوانە سزای سەخت و توندیان بۆ هەیە.

٤- گێڕانەوەی ئەو مەسەلانەی کە ناکۆکیان لەسەرە بۆلای کیتاب و سوننەت لەبەر ئەوەی خوای گەورە ئەفەرمووێت: ﴿فَإِن تَنَٰزَعْتُمْ فِى شَىْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ﴾ (النساء / ٥٩).

واتە: ئەگەر لە شتێکدا جیاوازی و ناکۆکی کەوتە نێوانتان، ئەوە حوکمەکەی بگێڕنەوە بۆلای کتێبی خواو سوننەتی پێغەمبەرەکەی ﷺ.

وە ئەفەرمووێ: ﴿وَمَا ٱخۡتَلَفۡتُمۡ فِيهِ مِن شَيۡءٖ فَحُكۡمُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِۚ﴾ (الشورى / ١٠٠).

واتە: لە هەر شتێکدا جیاوازیتان تێیدا هەبێ لە کاروباری ئاینیەکەتان، ئەوە حوکمەکەی بگێڕنەوە بۆلای خوای گەورە.

چونکە ئەم ئایینە کتێبی خوا کە قورئانە ڕوونی کردۆتەوە، وەك خوای گەورە ئەفەرموویێت: ﴿وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ تِبۡيَٰنٗا لِّكُلِّ شَيۡءٖ﴾ (النحل / ٨٩).

واتە: ئێمە ئەم قورئانەمان ناردۆتە خوارەوە بۆسەر تۆ بۆ ڕون کردنەوەی هەموو ئەو شتانەی کە پێویستیان بە ڕوون کردنەوە هەیە، وەك ئەحکامی حەڵاڵ و حەرام و پاداشت و سزاو جگە لەمانە.

وە ئەفەرموویێت: ﴿مَّا فَرَّطۡنَا فِي ٱلۡكِتَٰبِ مِن شَيۡءٖۚ﴾ (الأنعام / ٣٨).

واتە هیچمان لەبیر نەکردووەو هەموو شتێکی گەورەو بچوکمان سابت کردوە لە (لوح المحفوظ) دا.

هەروەها ئەم ئایینە سوننەتی عەمەلی پێغەمبەر ﷺ ڕوونی کردۆتەوە، خوای گەورە فەرموویەتی ﴿وَأَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلذِّكۡرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيۡهِمۡ﴾ (النحل / ٤٤).

واتە: ئێمە ئەم قورئانەمان ناردۆتە خوارەوە بۆ تۆ ـ ئەی محمد ـ بۆ ئەوەی ئەو ماناو ئەحکامانە کە تیایەتی ڕوونی بکەیتەوە بۆ خەڵك.

هەروەها ئەفەرموویێت: ﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ لِتَحۡكُمَ بَيۡنَ ٱلنَّاسِ بِمَآ أَرَىٰكَ ٱللَّهُۚ﴾ (النساء / ١٠٥).

واتە: ئێمە بە هەق ئەو قورئانەمان ناردووە بۆ تۆ تا لەنێوان خەڵکدا بەو شێوەیە حوکم بکەیت کە خوا نیشانی داوی.

بەمەش فەرمانی خوای گەورە جێ بەجێ بوو، وە نیشانەو دروشمەکانی ڕون بوەوە، وەك خوای گەورە ئەفەرموویێت: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ﴾ (المائدة / ٣).

واتە: ئەمڕۆ کار و فەرمانی ئایینەکەتان کە ئیسلامە بۆم تەواو کردن و نیعمەتەکانی خۆمم بە تەواوی بەسەردا ڕژاندن و ڕازی بووم بەوەی کە ئیسلام بێتە ئایینتان.

جا مادام مەسئەلە ئایینیەکان بەو شێوەیە ڕوون کراونەتەوە، وە مادام ئەو بنەمایەی کە ئەبێ لەکاتی کێشەدا بۆی بگەڕێینەوە دیارییە، ئیتر ئیختلاف و چەند بەرەکێ تێیدا مانای نیە و ڕێی پێ نەدراوە، خوای گەورە ئەفەرموویێت: ﴿وَإِنَّ ٱلَّذِينَ ٱخۡتَلَفُواْ فِي ٱلۡكِتَٰبِ لَفِي شِقَاقِۭ بَعِيدٖ﴾ (البقرة / ١٧٦).

واتە: بەڕاستی ئەو کەسانەی لە فەرمانەکانی ئەم قورئانەدا ئیختلاف و جیاوازیان کرد لە لادان و دژایەتی‌یەکی دوور لە هەق و ڕاستین.

www.ba8.org

وه هەروەها فەرموویەتی: ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُواْ فِيٓ أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا﴾ (النساء / ٦٦).

واتە: نا سوێند بە پەروەردگارت ئەوانە باوەڕدار نابن بە ڕاستی هەتا تۆ نەکەنە حەکەم لە کێشەی نێوانیاندا، پاشان لەو حوکمەی کە تۆ کردوتە هیچ گرێ و ناڕەحەتی‌یەك لە دڵیاندا هەست پێ نەکەن، وە بە تەواوی تەسلیمی دادوەری تۆ نەبن.

لەژێر ڕۆشنایی ئەم بنەمایانەدا هاوەڵەکانی پێغەمبەر ﷺ و ئەهلی ئەو سەدانەی کە دووای ئەوان هاتوون و پێغەمبەر ﷺ شایەتی داوە لەسەر چاکی‌یان بەرێدا ڕۆیشتون، وە هیچ ناکۆکی و جیاوازی نەکەوتۆتە نێوانیان لە چەند کێشەیەکی دیاری دا نەبێت، ئەویش بە هۆی جیاوازی‌یان لە تێگەیشتنی دەقەکانی قورئان و ئەوەی کە هەندێکیان شتێکی ئەزانی و ئەوی تریان نەی ئەزانی.

پاشان کاتێ پێشەوای هەر چوار (مذهب)ەکان هاتن، شوێن بەرنامەی ئەوانەی پێش خۆیان کەوتن، بەڵام هەندێکیان نزیکتر بوون لە سوننەتەوە لە هەندێکی تریان، وەك حیجازی‌یەکان کە بەشی زۆریان هەڵگری سوننەت و گێڕەوەی گوفتاری هاوەڵان و شوێنکەوتووانیان بوون، وە هەندێکی تریان نزیکتر بوون بەلای ڕەئی‌یەوە وەك: عیراقی‌یەکان کە کەمیان تیا بوو (حدیث) یان لەبەر بێت، لەبەر دووری وڵاتەکەیان لە شوێنی هاتنە خوارەوەی (وحي).

ئەو پێشەوایانە ڕەحمەتی خوایان لەسەر بێت هەر چی لە توانایانا بوو کردیان و کۆشان بۆ ناساندنی ئەم ئایینە بە خەڵك و ڕێ نمایی کردنیان، وە قەدەغەشیان ئەکرد کە کەس (تقليد) لاسایی‌یان بکاتەوە، وە ئەیان ووت: (دروست نیە کەس ئەو قسانەی ئێمە بکات هەتا بەڵگەی ڕاستێتیان نەزانێ)، وە بە ڕاشکاوی ووتوویانە: (مذهب)ی ئێمە (حديث)ی صەحیحە لەبەر ئەوەی ئەوان مەبەستیان نەبوو کەس (تقليد) یان بکاو شوێنیان بکەوێ وەك شوێنکەوتنی پێغەمبەر ﷺ. بەڵکو هەموو مەبەستیان ئەوە بووە یارمەتی خەڵك بدەن بۆ ئەوەی لە ئەحکامەکانی ئەم ئایینە تێ بگەن.

بەڵام دووای ئەوان خەڵك سارد بونەوەو وورەیان لاواز بوو، وە غەریزەی لاسایی کردنەوە و (تقليد) یان جووڵا، هەر بۆیە هەر کۆمەڵێ (مذهب)ێکی دیاری کراوی بۆ خۆی هەڵبژارد، کە تێی بڕوانێ و ئیعتماد بکاتە سەری، وە دەمارگیری بکا بۆی، و بە هەموو توانای سەری بخات، و قسەی پێشەواکەی وەك فەرموودەی خوا و پێغەمبەر ﷺ لێ بکات، وە بۆ خۆی بە ڕەوای دانانێ کە فەتوایەك بدات پێچەوانەی ئەوە بێت کە پێشەواکەی دەری هێناوە و (إستنباط)ی کردووە، وە ئەوەندە زیادەڕەویان ئەکرد لە متمانە کردن بە پێشەواکانیان تا گەیشتنە ئەو ڕادەیەی (کەرخی) بڵێ: هەر ئایەت و (حديث)ێ پێچەوانەی ئەو بیر و ڕایە بێ کە هاوەڵەکانمان هەیانە، ئەوە ئەو ئایەت و (حديث)ە یا تەئویل کراوە یا مەنسوخە.

وە بەهۆی تەقلید و دەمارگیری بۆ مەزهەبەکان ئوممەتی ئیسلام ڕێنمایی وەرگرتنی لە قورئان و سوننەت لەدەست دا، وە ئەو قسەیە سەری هەڵدا کە گوایە دەرگای تێ کۆشان (الإجتهاد) داخراوە، بەو شێوەیە شەریعەت بوو بە خودی قسەکانی پێشەوا (مذهب) ی‌یەکان و پێشەوا (مذهبی) یەکانیش قسەکانیان بوو بە خودی شەریعەت، وە هەرکەس لەو قسانە دەربچێت بە (مبتدع) دائەنرێت و کەس باوەڕی پێ ناکات و نرخ بۆ فەتواکانی دانانێن.

وە ئەوەی یارمەتی بلاو بوونەوەی ئەو بیر و بۆچوونە خراپەی دا ئەوە بوو کە کاربەدەستان و دەوڵەمەندەکان قوتابخانەیان دائەمەزراند، وە ئەبوایە تەنها (مذهب) ێکی دیاری کراو تێیدا بخوێنرایە، ئەمەش بووە هۆیەك لە هۆیەکانی بە پیرەوە چوونی خەڵك بۆ ئەو (مذهب) انە و دوور کەوتنەوەیان لە تێکۆشان (الإجتهاد)، لەبەر پاراستنی ئەو مووچانەی بۆیان دانرابوو!

www.ba8.org

ئەبو زورعە لە بەلقینی مامۆستای پرسی: هۆی چی‌یە (تقي الدين السبكی) ئیجتهاد ناکات خۆ هەموو پێویستی‌یەکانی ئیجتیهاد کردنی تەواوە؟ بەلقینی بێ دەنگ بوو، ئەبو زورعەش خۆی وەلامی خۆی دایەوە و ووتی: من وا تێ ئەگەم ئەو مووچانەی دانراوون بۆ زانایانی چوار (مذهب)ەکە ڕێی لێ گرتووە، چونکە هەرکەس لەوە دەرچوو مووچەی نادرێتێ و بێ بەش ئەکرێت لە دادوەری (القضاء)، وە خەڵك لێی دوور ئەکەونەوە و پرسی پێ ناکەن و بە بیدعەچی ئەناسن، بەلقینی مامۆستای دەستی کردە پێ‌کەنین و لەسەر ئەوە یەکڕا بوون.

وە بەهۆی خۆبەستن بە تەقلیدەوەو لەدەست دانی ڕێنمایی بە کیتاب و سوننەت و قەول کردن بەوەی کە دەرگای ئیجتهاد بەسراوە، ئوممەت کەوتە گێژاوی شەڕ و بەلاوەو ـ لە لاسایی کردنەوی گاورو جولەکەدا ـ چووە ناو کونی سوس مارەوە کە پێغەمبەر ﷺ ئوممەتەکەی لێ ئاگادار کردبۆوە.

لە ئەنجامی ئەوەدا نەتەوەی ئیسلام پارچە پارچە بوو وە بوو بە کۆمەڵ کۆمەڵ، هەتا ئیختیلاف و جیاوازی گەیشتە ئەو ڕادەیە کە ئایا حەنەفی (مذهب) مارە ئەکرێت لە شافیعی (مذهب)، جا هەندێکیان فەتوایان داوە کە دروست نیە، چونکە ئافرەتی شافیعی (مذهب) گومانی هەیە لە ئیمانەکەی خۆی - لەبەر ئەوەی کە شافیعی‌یەکان بە ڕەوای ئەزانن موسڵمان بڵێ: من ئیماندارم (إن شاء الله) واتە: (إن شاء الله) بەکار بهێنن لەو قسەیەدا- وە هەندێکیان فەتوای دروستی‌یان داوە بە پێی قیاس لەسەر ئافرەتی (ذمي) واتە: هەروەك چۆن دروستە ئافرەتی (ذمي) بهێنرێ هەروەها ئافرەتی شافیعی (مذهب)یش دروستە، هەروەها لە ئەنجامی ئەوانەدا بیدعە بڵاو بووەوە، و شوێنەوار و مەشخەڵی سوننەت شاررایەوە و بیر و هۆش لە جوڵە کەوتن و چالاکی فکری ڕاوەستا، و سەربەخۆیی زانستی فەوتا، ئەمەش بووە هۆی لاواز بوونی کەسایەتی نەتەوەو لەدەس دانی ڕۆحی بەرهەم هێنەری، وە ڕێی بەرەو پێش چونی لە ئوممەت گرت، ئیتر بەهۆی ئەمەوە دوژمنانی ئیسلام کەلێنیان دی‌یەوە بۆ هاتنە ناو کرۆکی ئیسلامەوە.

ساڵان تێ پەڕین و سەدەکان کۆتایی‌یان هات، بەڵام خوای گەورە لە هەر سەردەمێك دا تازە کەرەوەیەکی ناردووە تاوەکو ئایینەکەیان بۆ تازە بکاتەوە و لە خەوی بێ ئاگایی بێداریان بکاتەوە، و بەرەو ڕێی ڕاستیان ڕەوانە بکات، بەڵام ئوممەت نەئەگەیشتنە ئەوەی بە ئاگا بێنەوە جارێکی تر دەگەڕانەوە بۆ سەر دۆخی جاران، بەڵکو خراپتر لەوەش.

لە کۆتایی دا کار سەری کێشا بۆ ئەوەی کە یاسادانان و تەشریعی ئیسلامی کە خوا ژیانی هەموو خەڵکی پێ دامەزراندبوو، وە کردبویە چەکێك بۆ ژیانی ڕۆژانەو دووا ڕۆژیان، شۆڕ بێتەوە بەرەو کەندەڵانێك کە بێ وێنە بێ لە سامناکی-دا، وە سەر بەرەو خوار بێتەوە بەرەو شێوێکی تێکشکێنەر، هەتا وای لێ هاتووە خۆ خەریك کردن پێوەی تێك دەری عەقڵ و دڵەو بەفیڕۆ دەری کاتە، کە نە سوود بەخشە بۆ دینی خواو نە ڕێکخەر، بۆ ژیانی خەڵکی.

وە ئەمەش نمونەیەکە لەوەی زانایانی دوایی نووسیویانە: (ابن عَرَفَة) پێناسەی ئیجارەی کردووە ووتویەتی: فرۆشتنی سودی ئەو شتانەیە کە بتوانرێت بگوێزرێتەوە، جگە لە کەشتی و ئاژەڵ کە بەشتێکی تر بریتی نادرێتەوە لە خۆی نەبێت، هەندێکی وەك هەندێکی دیکەیەتی ئەگەر لێك جیا کرانەوە، یەکێ لە قوتابی‌یەکانی ڕەخنەی لێ گرت و پێی ووت: پێویست بە ووتنی هەندێك ناکات، چونکە ئەو ووشەیە لێرەدا لەگەڵ کورتی و پوختی دا نایاتەوە، مامۆستاش دوو ڕۆژ وەستا لە پاشاندا بە ووشەیەکی بێ سوود وەلامی دایەوە.

بەو شێوەیە یاسادانان (تشريع) لەو ئاستەدا وەستا و زانایان تەنها (متون) ناوەڕۆکیان دەرئەبڕی، جگە لە پەراوێز و ئەو ڕەخنە و مەتەڵۆکانە نەبێ کە تێ‌یدایەو ئەو تەقریراتە نەبێ کە لەسەری نوسراوەتەوە هیچی تریان نەدەزانی.

هەتا ئەورووپا هەڵی کوتایە سەر ڕۆژهەڵات، بە دەستی شەپلاغەی لێ ئەدا و بە قاچیشی پێلەقەی پێدا ئەدا. ئیتر ئەوە بوو بەو لێدانانە ڕاست بۆوە، وە کە ئاوڕی دایەوە بەلای ڕاستی و بەلای چەپیدا خۆی بینی ئەوا دووا کەوتووە لەکاروانی ژیانی کە بەرەو پێش دەڕوا، وە خۆی بینییەوە کەوا دانیشتووە و کاروانەکەش بەرەوپێش دەڕوات، لەناکاو خۆی بینی لەبەردەم جیهانێکی نوێدا کە هەرهەمووی پڕە لە ژیان و توانایی و بەرهەم هێنان، جا بۆیە ئەم دیمەنە ڕای چڵەکاند و سەری سوڕماند، پاشان ئەو کەسانەی کە سپڵە بوون لەئاست مێژووی خۆیان و بەدکار بوون لەگەڵ باو و باپیرانیان و دین و ڕەوشتی خۆیان وێڵ کردبوو هاواریان کرد! ئاوە وڵاتانی ئەورووپایە ئەی خەڵکی ڕۆژهەڵات، دە ئێوەش ڕێگەی ئەوان بگرن و لاسایی ئەوان بکەنەوە لە خێرو شەڕ و باوەڕو بێ باوەڕیدا و لە تاڵی و شیرینی دا.

وە مێشك ووشكەكانیشیان هەڵوێستێکی سەلبی ڕاوەستان، هەر (لاحول ولا قوة إلا بالله و إنا لله..) یان بوو، وە سەری خۆیان کز کردبوو و ماڵەکانی خۆیان بەجێ نەئەهێشت، جا ئەمەش لای هەڵخەڵەتاوەکان بەڵگەیەکی تربوو لەسەر ئەوەی کە شەریعەتی ئیسلام لەگەڵ پێشکەوتنی شارستانیەتیدا ناڕوا بەڕێوە، و لەگەڵ ڕۆژگارا نایەتەوە، پاشان ئەنجامی حەتمی ئەمەش ئەوەبوو کە یاسای نامۆی بێگانە زاڵ بوو بەسەر ژیانی خەڵکی ڕۆژهەڵاتدا، هەرچەندیش پێچەوانەی ئایین و نەریت و خوڕەوشتییانە، ئیتر بەو شێوەیە خووڕەوشتی ڕۆژئاوایییەکان ماڵەکان و کۆڵان و شەقامەکان و یانەکان و قوتابخانە و خوێندنگاکانی گرتەوە، بەجۆرێك تەوژم و شەپۆلی بەتینتر دەبێ و زاڵ دەبێ بەسەر هەموو گۆشە و کەنارێکدا، هەتا خەریك بوو خەڵکی ڕۆژهەڵات دین و نەریتی خۆیان لەبیر بچێتەوە و پەیوەندی بپچڕێنن لەنێوان ئێستا و ڕابوردوویان، بەڵام ئەم زەوییە چۆڵ نابێت لەوکەسانەی کە بەڵگەکانی ئایینی خوا ڕون ئەکەنەوە، هەربۆیە بانگەوازچیانی (إصلاح) چاکە کاری ڕاست بوونەوە و بانگەوازی ئەو کەسانەیان کرد کە بە ڕۆژئاوایییەکان هەڵخەڵەتاون: ووشیار بن، دەست بەردار بن لە پڕو پاگەندە کردنتان، چونکە بەڕاستی ئەو فەسادە ڕەووشتییەی کە ڕۆژئاوایییەکان هەیانە هەر ئەبێ سەریان پێ بکێشێ بۆ سەرەنجامێکی پیس و خراپ، وە مادام ئەوان خوو ڕەووشتی خۆیان چاك نەکەن بە بیر و باوەڕی ڕاستەقینە و ڕەوشتی بەرز و پەسەند، زانستەکانیان هەڵ ئەگەڕێتەوە و ئەبێتە ئامێری وێران کاری، و شارستانیەتەکەیان ئەبێتە ئاگر و بە ئێجگاری هەڵیان ئەلوشێ: ﴿أَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝٦ إِرَمَ ذَاتِ ٱلۡعِمَادِ ۝٧ ٱلَّتِي لَمۡ يُخۡلَقۡ مِثۡلُهَا فِي ٱلۡبِلَٰدِ ۝٨ وَثَمُودَ ٱلَّذِينَ جَابُواْ ٱلصَّخۡرَ بِٱلۡوَادِ ۝٩ وَفِرۡعَوۡنَ ذِي ٱلۡأَوۡتَادِ ۝١٠ ٱلَّذِينَ طَغَوۡاْ فِي ٱلۡبِلَٰدِ ۝١١ فَأَكۡثَرُواْ فِيهَا ٱلۡفَسَادَ ۝١٢ فَصَبَّ عَلَيۡهِمۡ رَبُّكَ سَوۡطَ عَذَابٍ ۝١٣ إِنَّ رَبَّكَ لَبِٱلۡمِرۡصَادِ﴾ (الفجر / ٦-١٤).

واتە: ئایا نەتبینی و نەتزانی پەروەردگارت چی لە گەلی عاد ـ هۆزی إرم ـ کرد؟ (تیرەیەکی ناسراون لە یەمەن) کە بەهێزو لە خۆ بایی بوون و خاوەنی کۆشکی ستوندار بوون، کەوا وێنەی ئەوان لە هیچ شارێکدا ساز نەدرابوو. وە چی کرد لە سەموود کە لەو دۆڵەدا کە تیا ئەژیان بەردیان هەڵئەکۆڵی و خانوویان لێ ئەتاشی، هەروەها فیرعەونی خاوەن سوپا کە وەك سنگ ملك و دەسەڵاتیان ڕاگرتبو. ئا ئەوانە ـ عادو سەموودو فیرعەون ـ کە ستەمکاریان کرد لەشارەکانی خوادا، و فەسادی زۆریان تێدا کرد، جا پەروەردگارت سزایەکی سەختی بەسەرا باراندن، بەڕاستی پەروردگارت لە کەمین دایە و چاودێری ئەوانە ئەکا کە نافەرمانی ئەکەن.

هەروەها ئەو بانگەواز چیانە هاوار ئەکەن لەو مێشك ووشکانە، وەرن سەرچاوەی ڕوون و زولاڵ و ڕێنمایی جوان لەبەر دەمتانایە، وەرن بەرەو سەرچاوەی قورئان و ڕێنمایی سوننەت، ئاییینی خۆتان لەو دوانە وەربگرن، وە مژدەی ئەو دووانە بدەن بەکەسانی تریش، ئەوکاتە ئەم دنیا سەر لیٚشێواوە بەهۆی ئێوەوە ئەگەڕێنەوە سەر ڕێی ڕاست، و ئەم مرۆڤایەتی‌یە چەوساوەیە بەختیار ئەکەن، ﴿لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُواْ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْأَخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا﴾ (الأحزاب / ٢١).

واتە: بەڕاستی بۆ ئێوە ـ ئەی ئیمانداران! - لە ـ ووتارو کرداری ـ ڕەسولی خوادا ﷺ نمونەی چاك هەیە، بۆ ئەوانەی کە هیوایان بە ڕەحمەتی خوا و ڕۆژی دوایی هەیەو یادی خوا زۆر دەکەن.

وە لە فەزڵی خواوە کۆمەڵێك پیاوانی چاك بەرەو پیری ئەم بانگەوازە هاتن و دڵانێکی پاك و دڵسۆز وەریان گرت، وە لاوانێك پەیڕەویان لێ کرد کە ئازیز ترین شتێك کە هەیانە لە ماڵ و لە گیان لە پێناویدا بەختیان کرد.

جا ئایا خوا ڕێی داوە کە نوورەکەی سەرلەنوێ لەسەر زەوی هەڵبێتەوە؟ وە ئایا مەبەستی‌یەتی کە ئادەمیزاد بە ژیانێکی ئاسوودەیی بژی، ژیانێك کە ئیمان و خۆشەویستی و چاکەو دادپەروەری باڵی بەسەردا بکێشێ؟ ئەم چەند ئایەتە شایەتن لەسەر ئەوە: ﴿هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ ٱلْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا﴾ (فتح / ٢٨).

واتە: خوای پاك و بێگەردە کە پێغەمبەری خۆی بە ڕینمایی و دینی هەقەوە ناردووە تا ئەو دینە بەسەر هەموو دینێکدا سەر بخا، وە بەسە کە خوا شایەدی ئەمە بێ.

هەروەها: ﴿سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ ۗ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ﴾ (فصلت / ٥٣).

واتە: بە زوویی نیشانەکانی خۆمان لە ئاسۆکانی ئاسمانەکان و زەوی‌داو ئەو ڕوداوە گەورانەی تیایانا ڕو ئەدات نیشان ئەدەین، هەروەها لە دەرون و گیانی خۆشیانا، تا بۆیان دەربکەوێ بە شێوەیەك کە گومانی تێدا نەبێ کە بەڕاستی ئەو قورئانە هەقەو ئەوەی هێناویەتی ڕاستگۆیە. ئایا شایتی پەروەردگارت بۆ ئەمە بەسیان نی‌یە، لە کاتێکدا کە خوا ئاگادارە بەسەر هەموو شتێکداو هیچ شتێك لە شایەتی ئەو گەورەتر نی‌یە.

============================

سایتی بەهەشت

www.ba8.org

2009 – 1430

هەمیشە لەگەڵمان بن بۆ بەرهەمی نوێ